

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

есть общее представление, но нет осознания необходимости конкретной системы знаний в данной области.

3. Проведение врачебно-педагогического контроля должно быть реализовано не только в процессе подготовки к категорийным походам, но и перед походами выходного дня, и даже при однодневных выходах на природу и организатор похода будь то учитель физической культуры, инструктор спортивного туризма, преподаватель краеведческого кружка должны уметь контролировать физическое состояние и состояние здоровья учащихся.

Список использованных источников

1. А.К. Маркова «Профессиональная компетентность учителя» / М, 1993
2. А.Г. Дембо «Врачебный контроль в спорте», 1998
3. В.И. Ильинича «Физическая культура студента» / М., 2000
4. В.И. Ганопольский, Е.Я. Безносиков, В.Г. Булатов «Туризм и спортивное ориентирование»

ӘОЖ 77.29.99

**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕ
ШЫНЫҚТЫРУҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ҮШІН
ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Қонарбай Р.Д., дене шынықтыру және спорт мамандығының студенті, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

Сафарғалиева Г.Н., аға оқытушы, п.ғ.м., дене шынықтыру және спорт теориясы мен практикасы кафедрасы, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

Мектеп жасына дейінгі балалардың дене шынықтыруға қызығушылығын арттыру үшін ұлттық ойындар классикалық қысқа, мәнерлі және балаға қол жетімді болуы керек. Олар ойдың белсенді жұмысын тудырады, көкжиектердің кеңеюіне, қоршаған әлем туралы идеяларды нақтылауға, барлық психикалық процестерді жетілдіруге ықпал етеді және баланың денесінің дамудың жоғары сатысына өтуін ынталандыра отырып жұмыс жасау туралы айтылған.

Ұлттық ойындарын мектеп жасына дейінгі балалардың өміріне сәтті енгізудің негізгі шарты әрқашан терең білім және кең ойын репертуарын, сондай-ақ педагогикалық көшбасшылық әдістемесін еркін меңгеру болды және солай болып қала береді. Ұлттық ашық ойындарды ұйымдастыру және өткізу әдістемесінде келесі сұрақтар өте маңызды: ойын таңдау; ойын өткізуге дайындық; ойынды түсіндіру; ойын процесін ұйымдастыру және басқару [1].

Ойын таңдау. Ойынды таңдаған кезде, ең алдымен, ойыншылардың жасын, олардың дене шынықтыру деңгейін, денсаулық жағдайын, қатысушылардың санын және ойын өтетін орынды (ойын алаңының көлемін, ауада немесе бөлмеде ойын өткізілетін болады, ауа-райы жағдайлары және т.б.) ескеру қажет. Ойын өткізуге дайындық. Ойынды өткізуге дайындық кезінде ойын алаңын, ойын жабдықтарын дайындау, рөлдерді бөлу, балаларды командаларға бөлу және ойынды түсіндіру өте маңызды. Ойын алаңын таңдау және дайындау кезінде мұғалім, ең алдымен, ойынға қатысушылардың жарақаттануын болдырмайтын гигиеналық талаптарды ескеруі керек (тегіс, шұңқырсыз, өткір, кесетін және тесетін заттарсыз және т.б.) және

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

ойындарға қажетті белгілерді жасау керек. Қажетті жабдықтар жарамды күйде болуы және қолда болуы тиіс.

Ойынның түсіндірмесі. Педагогикалық әңгіме қысқа болуы керек (2-3 минуттан аспайды), эмоционалды, қол жетімді, көрнекі, логикалық. Уақытты үнемдеу үшін мұғалім түсіндірмені оқушылардың ойын басына орналастыруымен байланыстыра алады. Ойын процесін ұйымдастыру және басқару. Ойынды ұйымдастырып, оны басқара отырып, көмекшілер мен жүргізушілерді уақтылы таңдау, командаларды жинау, ойыншылардың белсенділігі мен физикалық және эмоционалды стресс деңгейін бақылау, объективті төрешілік жүргізу қажет. Ойындарды ұйымдастырған кезде мұғалім балалардың көмекші рөлін орындауға деген қызығушылығын оятып, қолдауы керек, әр түрлі тапсырмаларды орындау кезінде ойыншылардың келісілген шешімдерге деген ұмтылысын ынталандыруы, ойыншылардың ойындардағы жетістіктер мен сәтсіздіктерге деген сабырлы көзқарасын дамытуы керек.

Ойын кезінде жүктемені келесі жолдармен реттеуге болады: қысқа мерзімді үзілістер орнату немесе ойынды үзіліссіз өткізу; ойынның немесе оның жеке эпизодтарының санын көбейту немесе азайту; ойынның жалпы уақытын көбейту немесе азайту; жүгіру қашықтықтарын ұзарту немесе азайту, ойынның жалпы аймағын кеңейту немесе қысқарту; кедергілер санын жеңілдету және азайту (немесе қиындату және көбейту); заттардың салмағын жеңілдету; командалардағы ойыншылардың санын көбейту немесе азайту [2].

Ойын барысында мұғалім балалардың назарын оның мазмұнына аударады, ережелерге сәйкес келуі керек қозғалыстардың дәлдігін, дене белсенділігінің мөлшерін бақылайды, қысқаша нұсқаулар жасайды, ойыншылардың эмоционалды-жағымды көңіл-күйі мен қарым-қатынасын қолдайды және реттейді, оларды қалыптасқан ойын жағдайында жылдам және тез әрекет етуге үйретеді, жолдастық қолдау көрсетеді, жалпы мақсатқа қол жеткізеді және сонымен бірге қуанышты сезінеді. Бір сөзбен айтқанда, мұғалімнің міндеті-балаларды өз бетінше және қуана ойнауға үйрету. Бастамасы бар жаңа ұлттық ойынды (оқырман, әнші немесе жеребе) түсіндіре отырып, ересек адам алдымен балалармен мәтін үйренбеуі керек, оны ойын барысында күтпеген жерден енгізген жөн. Бұл әдіс балаларға үлкен рахат сыйлайды және оларды ойын элементімен танысудан босатады. Жаңа ойынның түсіндірмесі оның түріне және мазмұнына байланысты әр түрлі болуы мүмкін. Сонымен, ерекше ойын қысқа, эмоционалды-экспрессивті түрде түсіндіріледі. Мұғалім оның мазмұны, ойын әрекеттерінің реттілігі, ойыншылар мен атрибуттардың орналасуы, ойын ережелері туралы түсінік береді. Ол жігіттердің оны дұрыс түсінгеніне көз жеткізу үшін бір-екі нақтылау сұрағын қоя алады. Уақыттың көп бөлігі балалардың нақты ойын әрекеттеріне беріледі. Ойын соңында белгілі бір қасиеттерді көрсеткен балалардың іс-әрекеттерін: батылдық, ептілік, шыдамдылық, жолдастық өзара көмектерін оң бағалау керек.

Сюжеттік ұлттық ойынын да әртүрлі жолмен түсіндіруге болады. Мысалы, тәрбиеші алдын-ала ұлттық өмір туралы айтады, иллюстрациялар, тұрмыстық заттар мен өнерді көрсетеді, ұлттық салт-дәстүрлерге, фольклорға қызығушылық танытады. Немесе сіз бейнелі түрде, ойынның сюжеті туралы қысқаша айтып, жүргізушінің рөлін түсіндіріп, диалогты тыңдап рөлдерді бөлуге көшіңіз. Санауыштарды қолданумен қатар, кейде жүргізушіні педагогикалық міндеттерге сәйкес тағайындау арқылы жүзеге асырылады. Ұялшақ баланы ынталандыру және белсендіру немесе, керісінше, белсенді, батыл және ептілік болу қаншалықты маңызды екенін көрсету, өзіне сенімді баланың өтінішін қабылдамау және іс-әрекетке байланысты жүргізушінің рөлінің жауапкершілігін көрсету үшін мұғалімнің өзіне ойынға қосылып, барлық басқа ойыншылардың кеңістігінде дұрыс бағдарлау.

Мұғалім оның басты міндеті-балаларды белсенді және өз бетінше ойнауға үйрету екенін есте ұстауы керек. Тек осы жағдайда олар кез-келген ойын жағдайында назар мен бұл-

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

шықет кернеуінің дәрежесін реттеуге, қоршаған ортаның өзгеретін жағдайларына бейімделуге, сыни жағдайдан шығуға, тез шешім қабылдауға және оны орындауға, бастама көтеруге үйренеді. Мектеп жасына дейінгі балалар болашақ өмірде қажет маңызды қасиеттерге ие болады. Сонымен, басқа білім беру құралдарымен үйлескен ұлттық ойындар рухани байлықты, моральдық тазалықты және физикалық жетілдіруді біріктіретін үйлесімді дамыған, белсенді тұлғаны қалыптастырудың бастапқы кезеңінің негізін құрайды. Балалармен жұмыс жасай отырып, мұғалім балалық шақтың әсерлері ересек адамның жадында терең және ұмытылмас екенін ұмытпауы керек. Олар оның моральдық сезімдерін, санасын дамыту және оларды әлеуметтік пайдалы және шығармашылық қызметте одан әрі көрсету үшін негіз құрайды.

Ұлттық ойындар баланың жалпы қозғалыс режимінің ажырамас бөлігі болуы керек. 3-4 жастағы балаларда нақты ойлау бар, назар тұрақсыз, сондықтан олардың ойындарының мазмұны қарапайым және нақты болуы керек (мысалы, «Ұшты-ұшты»). Осы жастағы балалардың ойындарында бәсекелестік жоқ. Олар оның нәтижесін емес, қозғалыс процесін қызықтырады. Белгілі бір тапсырмаларды орындау үшін сигнал бола отырып, ойынның мазмұнын ашатын мәтінмен ойындарды сүйемелдеу өте жақсы. Бұл қысқа ән де, өлең де болуы мүмкін [3].

5-6 жастағы балалармен олар өмірде байқайтын суреттер мен әрекеттерді ғана емес, сонымен қатар кітаптардан, суреттерден таныс ойындарды да өткізеді. Ойындарға шығармашылық элементтерін қосуға болады (мысық, аю, қасқыр, қоянды кім жақсы суреттейді). Қимылдарды үйлестіруді, ептілікті дамытуға арналған ойындар ұйымдастырылады. Оларға жылдамдыққа жүгіру, лақтыру, кедергілерден секіру кіреді. Бірте-бірте ойын ережелері біршама күрделене түседі, оларды орындау дәлдігіне қойылатын талаптар артады. Сондай-ақ, қозғалыс ырғағын анықтайтын, балалардағы сөйлеудің дамуына ықпал ететін мәтін қолданылады. 6-7 жастағы балаларға арналған ойындарда жүгіру, секіру, өрмелеу, лақтыру жиі қолданылады. Балаға қозғалыс сапасына, олардың дұрыс және нақты орындалуына қатысты айтарлықтай талаптар қойылады, бұл шыдамдылық пен назар аударуды қажет етеді. 6-7 жастағы балалар ойын процесіне ғана емес, оның нәтижесіне де қызығушылық танытады, сондықтан олар үшін жарыс ойындарын ұйымдастыруға болады [4].

Бала үшін физикалық белсенділіктің мөлшері оның физикалық дайындығына, қазіргі кездегі денсаулық жағдайына сәйкес келуі керек. Жалқау, белсенді емес балалар эмоционалды сипаттағы көбірек жаттығулар жасауы керек. Команданың үні сергек болуы керек. Мұндай ойындар мен тапсырмаларға балалар өздері ұсынып бастама көтеруі керек жаттығулар жасатқан дұрыс. Қозғыш, өте мобильді, тәртіпсіз балаларға басқаша қарау керек. Команданың үні тыныш, дауысы тыныш, қозғалыс қарқыны орташа және баяу болуы керек. Жаттығулардың дәлдігін талап ету керек. Қызықты балаларға арналған ойындар тыныш, үлкен эмоциялар тудырмауы керек.

Іс жүзінде бұл ұстамдылыққа, тәртіпке белгілі, балаларға түсінікті тәртіп нормасын таңуға, балалардың жеке бастарының қылықтары мен балалардың басқа қылықтарының қажетті мөлшерін қалыптастыруға, адамгершілік сананы бойға сіңіруге үйретеді. Қимыл-қозғалыс ойындары баланың белгілі бір адамгершілік қасиетін ашпай қоймайтын жағдай жасайды. Мысалы, «Батыл балалар», «Екі аяз», «Айлакер түлкі» ойындарында бала екі ұстап алушының ортасымен жүгіреді, өзін ұстап алуға тиіс «түлкі» жанында тұруы мүмкін екендігін біле тұра сигнал берілгенге дейін шеңберден шықпайды, өзін жетекші ұстап алу қаупі төніп тұрса да жолдастарына көмектеседі. Осылардың бәрі оның бойында батылдықты, табандылықты, ұстамдылықты, достық сезімді жүйелі түрде қалыптастырады. Ойынның белгілі шарттары, оның ережесі балалардың оларға өз еріктермен бағыну қажеттігін туғызады. Ойын кезінде жағымды әрекеттің және қылықтардың бірнеше рет қайталануы балалардың бойында адамгершілік қасиеттері дағдысын біртіндеп қалыптастырады.

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

Одан әрі балалар өз беттерінше, белгілі бір сәтте тәрбиешінің әсер етуінсіз-ақ оларды саналы әрі эмоционалды түрде көрсете бастайды. Сөйтіп, дене шынықтыру сабақтарында балаларды өздерінің нақты жағдайында мінез-құлықтық этикалық нормаларын орындауға біртіндеп іс жүзінде үйрету адамгершілік сезім мен сананы қалыптастыруға көмектеседі. Дене шынықтыру сабақтары балалардың ақыл-ойының дамуына көмектеседі. Сабақ кезінде қимыл әрекеттеріне үйрету барысында тәрбие-білім беру міндеті жүзеге асырылады [5].

Балалар дене жаттығуларының және оларды дұрыс орындаудың денсаулық үшін маңызы туралы, гигиена және шынығу жөніндегі өздеріне қолайлы мәліметтер жайлы, спорттың жекелеген түрлері жөніндегі кейбір қарапайым білімді игереді, спорттық терминологияны меңгереді. Олардың қоршаған орта жөніндегі түсінігі нақтылана түседі, кеңістікті, уақытты бағдарлауы, жаңартушы және шығармашылық елестетуі, есте сақтау қабілеті дамиды, ойлау қызметі жанданады. Баланы қимыл әрекеттеріне үйрету процесі сана ісімен байланысты. Тәрбиеші, әрбір жастағы кезеңде балалардың ақыл-ойының даму дәрежесін ескеріп, оларды ұсынылған қимыл тапсырмаларын түсінуге, соған байланысты қимылдарды дұрыс орындауға, жекелеген әрекеттерді бақылап, салыстыра білуге, оларды жинақтап қорытуға біртіндеп үйрете отырып, тиісті әдістемені қолданады. Ол қарапайым формада баланы өз қимыл әрекеті мен жолдастарының әрекеттеріне қолайлы талдау жасауға, сын тұрғысында баға беруге үйретеді. Бұл орайда тәрбиешінің сөзі, балаларға ұсынылған тапсырманы тұжырымдаудың барынша айқындығы, қимылды дұрыс орындағанды мақұлдауы, кемшілік жөнінде ескерту жасауы, ойынды жігерлі түрде бейнелеп маңызды рөл атқарады.

Үйретудің бүкіл процесі балалардың бойында зейін жинақтылығы мен белсенділігін туғызады: қимыл әрекеттерін тәрбиешінің тиісті түсіндірулерімен көрнекі түрде көрсетуі нысаналы бақылауды, оның элементтерінің жүйелілігін ұғынуды, балаларға таныс жаттығуларды тәрбиешінің сөзбен берген нұсқауы бойынша қайталап жасау, есте сақтау қабілетін, қимыл елесін, түсініп білген дербес қимылды талап етеді. Бүкіл жаттығу элементтерінің жүйелілігін сөзбен айтып суреттеумен көрсетілген және соған байланысты саналы түрде қайталап жасауды туғызады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. О.П. Бауэр, С.О. Филиппова, Н.Пономарева «Қозғалыс ойындары. Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі», 2014
2. Е.Н. Вавилов «Мектеп жасына дейінгі балаларда ептілік, күш, шыдамдылықты дамыту: балабақша тәрбиешісіне арналған нұсқаулық» / М., 2011
3. Л.Д. Глазырина, В.А. Овсянкин «Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің әдістемесі» / М., 2015
4. А.А. Демчишин, В.Н. Мухин, Р.С. Мозола «Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесіндегі спорттық және қозғалмалы ойындар» / К., 2008
5. М.А. Доронина «Мектеп жасына дейінгі балалардың дамуындағы қозғалыс ойындардың рөлі», 2007